

DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI MARIBORA IN NJEGOVA NOTRANJA ČLENITEV

Damijana Počkaj Horvat*

Izvleček

Mesto Maribor doživlja podobne demogeografske procese kot veliko evropskih mest. Prebivalstvo se hitro stara, rodnost pada, vse manj je priselitev v mesto. Podobne demografske in gospodarske razvojne značilnosti veljajo tudi za širše vplivno območje Maribora, kar samemu mestu ne omogoča ustreznih razmer za njegov bodoči ugodnejši demografski razvoj. Namen prispevka je s pomočjo nekaterih demografskih meril prikazati razvoj in osnovne značilnosti prebivalstva mesta Maribor v zadnjem desetletju ter na tej podlagi določiti posamezna demografsko vitalna in pasivna območja mesta.

Ključne besede: demogeografija, Maribor, Slovenija.

DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF MARIBOR AND ITS INTERNAL DIVISION

Abstract

Maribor undergoes similar demographic processes as numerous European towns do. The people age rapidly, fertility declines, immigrations to the town rapidly decrease. Similar demographic and economic developmental characteristics are also typical of the broader influential area of Maribor, which does not provide the proper conditions for the future, more favourable development of the town. The purpose of the paper is to present by means of certain demographic criteria the development and some basic characteristics of the population of Maribor in the last decade, and to determine on this basis the individual areas of the town, which are demographically either vital or passive.

Key words: Demogeography, Maribor, Slovenia.

Uvod

Namen prispevka je s pomočjo nekaterih demografskih meril prikazati razvoj in osnovne značilnosti prebivalstva mesta Maribor v zadnjem desetletju ter na tej podlagi določiti posamezna demografsko vitalna in pasivna območja mesta. Prispevek

* Mag., asist., Oddelek za geografijo, Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija.

je povzetek analize, ki jo je avtorica opravila v sklopu raziskave "Urbanistične zasnove mesta Maribor" (Zavod za urbanizem Maribor) v letu 1996. Razdeljen je na dva dela.

V prvem delu so prikazane nekatere demografske značilnosti mesta. Med demografskimi merili so uporabljeni podatki o številu prebivalcev v letih od 1869 do 1994 ter o starostni, izobrazbeni in ekonomski sestavi prebivalstva v letih od 1981 do 1991. Za primerjavo so v tabelah prikazani še podatki za občino Maribor, dve večji mesti v okolici (Ptuj in Murska Sobota), Celje in Ljubljano ter celotno Slovenijo. K mestu Maribor so prišeta naselja Košaki, Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo.

Drugi del je namenjen analizi demografskih značilnosti mesta po krajevnih skupnostih v letih od 1981 do 1991. V analizo so zajeta tri merila — število prebivalcev ter starostna in ekonomska sestava prebivalstva. Krajevne skupnosti so izbrane za enoto proučevanja zato, ker so se v obdobju 1981–1991 pokazale kot edine primerljive enote. Meje krajevnih skupnosti so prirejene območju mesta, zato je iz KS Počehova odšteto naselje Počehova, iz KS Prežihov Voranc naselje Vinarje, iz KS Jože Lacko naselje Dogoš in iz KS Tone Čufar naselje Zrkovci. Na podlagi izbranih meril so demografsko vitalna in pasivna območja znotraj mesta.

1. Demografske značilnosti mesta Maribor v primerjavi z nekaterimi mesti v Sloveniji

1.1 Rast števila prebivalcev v letih od 1869 do 1994

Razvoj prebivalstva v mestu Maribor je bil od sredine 19. stoletja do danes dinamičen in ves čas povezan z gospodarskim in gradbenim razvojem. Leta **1869** je v Mariboru živelo **16.876 prebivalcev** (to je predstavljalo 1,5 % vseh prebivalcev v Sloveniji), leta **1994** pa **104.749 prebivalcev** (5,3 % vseh prebivalcev v Sloveniji).

V demografskem razvoju Maribora ločimo štiri obdobja.

1. Obdobje od sredine do konca 19. stoletja

Sredi prejšnjega stoletja (leta **1846**) je ob razmeroma počasni dotedanji rasti števila prebivalcev v mestu živelo 2200 prebivalcev. Poleg njih je še 280 prebivalcev živelo v Graškem, 467 v Koroškem in 442 v Magdalenskem predmestju, ki takrat mestu niso bila priključena (Pak, 1994, 57).

Leta **1850** je v Mariboru živelo 2607 prebivalcev, če pa k njim prištejemo še 1226 prebivalcev v Koroškem predmestju, 1031 prebivalcev v Graškem predmestju, 615 prebivalcev v Magdalenskem predmestju in 228 prebivalcev v Orešju, je razširjeno mesto štel 5707 prebivalcev. Rast mestnega prebivalstva sta pospeševali predvsem trgovina in nastajajoča industrija. Po zgraditvi južne železnice (leta 1848), obdravske koroške železnice (leta 1863) in velikih železniških delavnic na Studencih (leta 1863) je leta 1869 v Mariboru živelo že 16.876 prebivalcev.

Nekatera predmestja so že leta 1850 upravno priključili mestu in so hitro izgubila svojo agrarno značilnost. Mestne površine so se širile pod Piramido in Kalvarijo, vse bolj pa tudi na desnem bregu proti jugu. Zgraditev delavnic na Studencih je pomenila začetek obsežne gradnje v tem delu mesta. V letih od 1863 do 1872 je nastala prva stanovanjska kolonija za delavce, zaposlene v železniških delavnicah. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je gradbeno začelo zapolnjevati bližnje območje med Metelkovo ulico, Kadetnico ter območjem kaznilnice in bolnišnice. Na levem bregu se je zapolnjeval predel med Dravo in Partizansko cesto, v Melju pa so nastale industrijske delavnice in kasarne (Pak, 1996, 8). Tako se je ob koncu stoletja (leta **1900**) število prebivalcev podvojilo na 32.241 prebivalcev.

Za prvo obdobje v razvoju prebivalstva Maribora je značilna hitra rast števila prebivalcev, ki je močno presegala povprečno rast v celotni Sloveniji (tabeli 1 in 2) kot tudi rast v bližnjem Ptuj, v Murski Soboti ter v Ljubljani in v Celju. V letih od 1869 do 1900 se je število prebivalcev v Mariboru povečalo za 91 %, v Celju za 76 % in v Ljubljani za 58 %.

2. Obdobje od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne

Na začetku 20. stoletja se je demografska rast umirila. Na razvoj sta vplivali prva svetovna vojna in gospodarska kriza v začetku tridesetih let. Leta **1931** je v Mariboru živelo 47.460 prebivalcev, kar je pomenilo v primerjavi z letom 1900 povečanje za 47 %. Demografska rast je enaka kot v Celju (povečanje za 46 %), a že počasnejša kot v Ljubljani (za 69 %).

Za to obdobje je značilno, da je število prebivalcev v ožjem mestnem območju rastle počasneje kot na njegovem obrobju, kjer se je širila z industrializacijo povešana urbanizacija. Melik (1957) navaja podatek, da se je mestno prebivalstvo v obdobju **1880–1931** povečalo za 93,6 %, prebivalstvo Teznega za 643,3 %, Pobrežja za 421 %, Studencev za 292 % in Radvanja za 167 %.

Na Taboru in Studencih so do leta 1930 nastala obsežna stanovanjska območja enodružinskih hiš (na Taboru predvsem hiše srednjega razreda, na Studencih pa hiše delavcev), medtem ko je celotni del mesta na levem bregu pridobil podobo meščanske četrti (Drozg, Pak, 1994, 48).

Tabela 1: Rast števila prebivalcev v letih od 1869 do 1994.

Table 1: Population growth in the 1869–1994 period.

	Število prebivalcev											
	1869	1890	1900	1910	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991	1994
Mesto												
Maribor	16876	25430	32241	39157	47460	63837	72225	84149	98832	107823	105541	104749
Mur. Sobota	1455	2134	2304	2748	3571	4573	5346	6605	9585	12148	13857	13849
Ptuj	3791	4758	5093	5722	5384	5368	6391	7392	9414	11775	11269	19024
Celje	6324	8807	11159	13025	16349	19255	22056	26999	34030	39277	40710	39782
Ljubljana	36527	—	57287	—	96710	—	128666	166372	215075	255936	267008	269972
obč. Maribor	40345	50547	57459	64627	76771	95974	105978	121617	139626	152338	151221	152326
obč. – mesto	23469	25117	25218	25470	29311	32137	33753	37468	40794	44515	45680	47577
R. Slovenija	1128768	1234056	1268055	1321098	1397650	1439800	1504427	1591523	1727137	1891864	1965986	1989477

Opomba: mestu Maribor so pristojeva naselja Košaki, Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo.

Vir: Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1980; Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo. Statistični podatki po občinah št. 12, Ljubljana 1995, ZRŠS.

Tabela 2: Rast števila prebivalcev v letih od 1869 do 1994 (verižni indeks).

Table 2: Population growth in the 1869–1994 period (chain index).

Mesto	Rast števila prebivalcev (verižni indeks)											
	1869	1890	1900	1910	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991	1994
Maribor	100,0	150,7	126,8	121,5	121,2	134,5	113,1	116,5	117,4	109,1	97,9	99,2
Mur. Sobota	100,0	146,7	108,0	119,3	129,9	128,1	116,9	123,6	145,1	126,7	114,1	99,9
Ptuj	100,0	125,5	107,0	112,4	94,1	99,7	119,1	115,7	127,4	125,1	95,7	168,9
Celje	100,0	152,5	126,7	116,7	125,5	117,8	114,4	122,4	126,0	115,4	103,6	97,7
Ljubljana	100,0	—	—	—	—	—	—	129,2	129,3	119,0	104,3	101,1
obč. Maribor	100,0	125,3	113,7	112,5	118,8	125,0	110,4	114,8	114,8	109,1	99,3	100,7
obč. – mesto	100,0	107,0	100,4	101,0	115,1	109,6	105,0	111,0	108,9	109,1	102,6	104,1
R. Slovenija	100,0	109,3	102,8	104,2	105,8	103,0	104,5	105,8	108,5	109,5	103,9	101,2

Opomba: mestu Maribor so pristojeva naselja Košaki, Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo.

Vir: Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1980; Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo. Statistični podatki po občinah št. 12, Ljubljana 1995, ZRŠS.

3. Obdobje po drugi svetovni vojni do sredine osemdesetih let

Ob popisu prebivalstva leta **1948** je v Mariboru živelo 63.837 prebivalcev. Število se je od zadnjega predvojnega popisa leta 1931 kljub vojnim letom povečalo kar za 34 %. Tako Maribor v tem obdobju beleži zopet intenzivnejšo demografsko rast kot druga večja mesta v Sloveniji. Na demografski razvoj mesta je odločilno vplival razvoj industrije, saj si je v mariborski industriji poiskalo delo veliko kmečke delovne sile s podeželja.

V letih od 1950 do 1965 se je pričela intenzivna gradnja stanovanj in stanovanjskih sosesk. Mestu so bila priključena območja na Teznem in Pobrežju, na Studencih in na levem bregu Drave pa so se zapolnjevala gradbeno že načeta območja. Močno se je razširila tudi gradnja individualnih stanovanjskih hiš, tako v mestu samem, kot na njegovem obrobju (Pak, 1994, 37).

Demografska rast se je po letu **1953** (72.225 prebivalcev) gibala med 16 in 17 % med posameznimi popisnimi obdobji, kar je bilo že nižje kot v ostalih primerjanih mestih, po letu 1971 pa je število prebivalcev Maribora naraščalo vedno počasneje. V letih od **1971** do **1981** se je rast prebivalstva znižala na državno povprečje (109 %) in povprečje drugih naselij v občini Maribor, kjer je bila rast do tedaj nižja kot v mestu. Demografska rast primerjanih mest (Murska Sobota, Ptuj, Ljubljana in Celje) je močno presegla Maribor (tabela 2).

V tem obdobju se je mesto širilo predvsem na desnem bregu Drave. Največjo spremembo v prostorskem razvoju mesta je pomenila širitev na Taboru (t.i. območje Maribor–Jug), ki so ga pričeli graditi v sedemdesetih letih. Novogradnje so izboljšale dotedanje bivalne razmere v mestu, niso pa vplivale na povečano rast prebivalstva, ki je bila odvisna predvsem od gospodarskega razvoja mesta.

4. Obdobje od sredine osemdesetih let do leta 1994

Leto **1991** pomeni v razvoju mariborskega mestnega prebivalstva prelomno leto, saj se je število prebivalcev v popisnih letih prvič zmanjšalo (za 2,1 %) in doseglo število 105.541. Zmanjšanje je opazno tudi na Ptuj, kjer pa kasneje priključijo predmestna naselja, in tako ima Ptuj v letih od 1991 do 1994 kar 68,9 % povečanje števila prebivalcev.

Zmanjševanje števila mestnega prebivalstva se v devetdesetih letih nadaljuje in Mariboru (kjer se je v letih od **1991** do **1994** število prebivalcev zmanjšalo za 0,8 %) se pridružita tudi Murska Sobota in Celje. Število prebivalcev pa se zmanjšuje le v mestu Maribor, medtem ko je v ostalih primestnih naseljih v občini Maribor opazna rast (v letih od 1991 do 1994 za 4,1 %).

Zmanjševanje števila prebivalcev v mestu se še ne kaže v zmanjševanju **števila gospodinjestev**, čeprav se je njihovo število v zadnjem popisnem obdobju v letih od **1981** do **1991** povečalo le za 1,1 % (v Celju za 11,1 %, v Ljubljani za 16 %, v Murski Soboti za 17 % in v celotni Sloveniji za 7,7 %). Opazno pa je zmanjšanje povprečnega števila članov na gospodinjstvo.

Demografski razvoj Maribora je rezultat naravnega in selitvenega gibanja prebivalstva. Intenzivno povojno priseljevanje se je v šestdesetih letih upočasnilo. V osemdesetih letih se je, zaradi stagnacije industrije, močno zmanjšalo priseljevanje z drugih območij Slovenije in iz republik nekdanje Jugoslavije (Pak, 1994, 70). Priseljevanje je poleg neugodnih gospodarskih gibanj omejevalo tudi družbenogospodarsko zaostajanje za osrednjo Slovenijo. Nekaj prebivalcev je pritegnil razvoj visokega šolstva, ki je nekoliko zaježil odseljevanje visokokvalificiranih kadrov. V osemdesetih letih se je okrepilo izseljevanje iz mesta v obmestje Maribora. Veliko prebivalcev se je odselilo tudi v Ljubljano.

Zanimiva je analiza **priseljenega prebivalstva glede na kraj in leto priselitve** (tabela 3). Leta 1991 je delež priseljenega prebivalstva v skupnem številu prebivalstva mesta Maribor znašal 47,2 %, kar je podobno deležem priseljenega prebivalstva v Celju in Ljubljani ter državnemu povprečju (48,7 %). Večina priseljenega prebivalstva (63,0 %) se je v Maribor priselila iz drugih občin Slovenije (podoben delež imata tudi Celje in Ljubljana). Pri tem se je v Maribor (za razliko od Ljubljane) večina prebivalcev priselila z območja severovzhodne Slovenije in le malo iz drugih delov Slovenije. Iz drugih republik nekdanje Jugoslavije se je v Maribor priselilo kar 21,3 % prebivalcev (podobno kot v Celje in za 10 % manj kot v Ljubljano). Največ priseljenih je prišlo v obdobju med letom 1946 in 1960, torej v času intenzivnega gospodarskega razvoja. V naslednjih dvajsetih letih se je priseljevanje umirilo in po letu 1981 se je priselilo manj kot 15 % vseh priseljenih (za Slovenijo 26,4 %).

Odgovor na vprašanje, zakaj se je število prebivalcev v zadnjem desetletju v mestu Maribor zmanjšalo, nam pomaga poiskati **analiza selitvenega in naravnega gibanja prebivalstva v letih od 1982 do 1994** (tabela 4). Zaradi drugačnega obdobja in načina zbiranja podatkov podatki niso povsem primerljivi s tabelo 1.

V letih od 1982 do 1994 se je iz Maribora odselilo več prebivalcev, kot se je vanj priselilo. Iztopa le obdobje med letoma 1988 in 1990, ko se je priselilo v povprečju od 400 do 500 prebivalcev na leto več, kot se jih je iz Maribora izselilo. Odseljevanje se je povečalo v devetdesetih letih, ko znaša razlika med priseljenimi in odseljenimi prebivalci med 600 in 700 prebivalci na leto v korist odseljenih. Če odseljevanje prebivalstva podkrepimo še s podatkom, da v mestu že od leta 1985 vsako leto umre več prebivalcev, kot se jih rodi, je zmanjševanje števila prebivalstva z vidika načrtovanja prihodnjega demografskega razvoja zaskrbljujoče. V začetku devetdesetih letih se je presežek umrlih že približal številu 300 (leta 1993 se je v mestu rodilo 789 prebivalcev, umrlo 1079; leta 1994 se je rodilo 795 prebivalcev, umrlo 1048), leta 1995 pa padel na 200 (rodilo se je 791 prebivalcev, umrlo pa 989).

V primerjavi mesta z ostalimi naselji v občini Maribor lahko ugotovimo, da občina brez mesta do leta 1991 beleži tako pozitivno naravno kot selitveno gibanje. Po letu 1991 pa je tudi v ostalih naseljih občine Maribor naravno gibanje prebivalcev negativno, tako kot ga prvič opazimo leta 1993 v celotni Sloveniji. Selitveno gibanje je v obmestnih naseljih še vedno pozitivno, saj se nadaljuje preseljevanje prebivalcev iz mesta v obmestna naselja.

Tabela 3: Priseljeno prebivalstvo glede na kraj in leto priselitve — stanje leta 1991.

Table 3: Immigrants by place of emigration and year of immigration — situation in 1991.

Mesto	Štev. vseh prebiv.	Število priseljenih po kraju priselitve (z območja)				Število priseljenih po letu priselitve						
		skupaj	ista občina	dr. obč. v Slov.	bivša Jugosl.	drugo	do l. 1945	1946–1960	1961–1970	1971–1980	1981–1990	neznano
Maribor	105541	49785	5472	31352	10608	2353	6247	13690	9361	9476	7179	3832
Mur. Sobota	13857	7970	4679	2347	602	342	424	1291	1585	2045	2318	307
Ptuj	11269	6158	3408	1876	635	239	376	1030	1137	1683	1641	291
Celje	40710	19203	2346	11757	4193	907	1663	4424	3684	4641	3398	1393
Ljubljana	267008	124055	2210	77181	39053	5611	10936	26737	27061	30883	18704	9734
obč. Maribor	151221	75248	21353	38587	11787	3521	7676	17382	13619	16340	14435	5796
obč.-mesto	45680	25463	15881	7235	1179	1168	1429	3692	4258	6864	7256	1964
R. Slovenija	965986	958407	401384	390836	130039	36148	66071	175045	167856	237313	253035	59087

Opomba: K mestu Maribor so prišeta naselja Košaki, Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo. Vir: Popis prebivalstva 1991, ZRSS.

Tabela 4: Naravno in selitveno gibanje prebivalstva mesta Maribor v letih od 1982 do 1994.

Table 4: Natural and migration-caused fluctuations of the population in Maribor in the 1982–94 period.

Leto	Rojeni	Umrli	Priseljeni	Odseljeni	Naravno gibanje prebivalstva	Selitveno gibanje prebivalstva	Sprememba št. prebivalcev
1982	1262	979	2786	2919	283	-133	150
1983	1125	1070	4001	4132	55	-131	-76
1984	1138	1031	3855	4059	107	-204	-97
1985	1073	1158	4016	4000	-85	16	-69
1986	1013	1151	4211	3892	-138	319	181
1987	1009	1103	2922	2928	-94	-6	-100
1988	1053	1147	4184	3658	-94	526	432
1989	976	1010	3519	3101	-34	418	384
1990	904	1037	2223	1796	-133	427	294
1991	905	1014	1621	1631	-109	-10	-119
1992	827	1091	1191	1868	-264	-677	-941
1993	789	1079	986	1644	-290	-658	-948
1994*	795	1048	—	—	-253	—	—
skupaj	12869	13918	35515	35628	-1049	-113	—

Opomba: * Za leto 1994 niso bili dostopni podatki za selitveno gibanje.

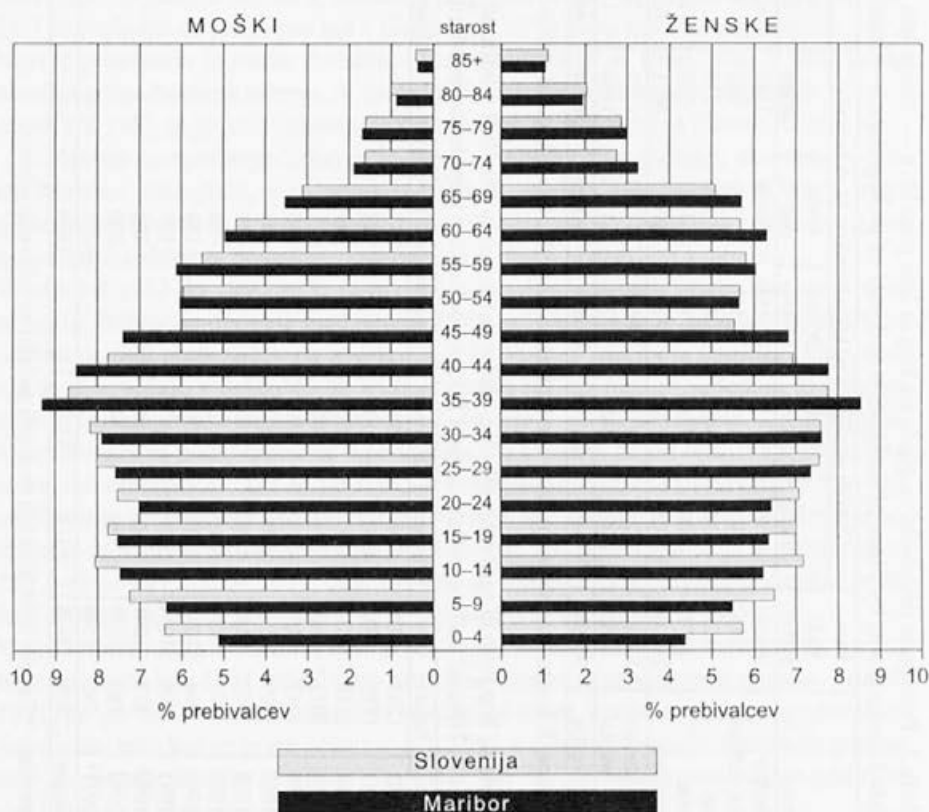
1.2 Starostna sestava prebivalstva v letih od 1981 do 1991

Neugodni prebivalstveni razvoj Maribora se kaže tudi v njegovi starostni sestavi. V obdobju od leta 1981 do 1991 se je delež prebivalcev v starosti **do 19 let** zmanjšal z 27,1 % na 24,4 % (tabela 5). Zmanjšal se je tudi delež v starostni skupini od **20 do 39 let** (na 30,8 % leta 1991). Tako je postala najmočnejša starostna skupina prebivalstva stara od **40 do 64 let** (32,9 %). Starostna piramida prebivalstva Maribora ima tako stisnjen spodnji del in vse bolj zaobljen vrh. Najširša je med 35. in 45. letom, t.j. pri rojenih po 2. svetovni vojni (grafikon 1).

Z zmanjševanjem deleža mladih, ob podaljševanju življenjske dobe in zmanjševanju priseljevanja se je pričelo intenzivno staranje prebivalcev mesta Maribor. Z 11,8 % prebivalcev v starosti **nad 65 let** je postal Maribor mesto z najvišjim deležem starega prebivalstva med primerjanimi mesti. Leta 1991 je bilo 8,4 % vseh moških v Mariboru starejših od 65 let (v Sloveniji 7,8 %), žensk pa je bilo kar 14,9 % (v Sloveniji 13,8 %).

Grafikon 1: Starostna struktura prebivalstva mesta Maribor in R. Slovenije leta 1991.

Graph 1: The 1991 population age structures of Maribor and Slovenia.

Starostno sestavo prebivalstva smo analizirali tudi s **starostnim indeksom** (t.j. razmerje med številom starih nad 65 let in mladih do 14 let). V mestu Maribor je starostni indeks leta **1981** presegel vrednost, pri kateri se začne prebivalstvo starati (pri vrednosti 40,0), saj je bila njegova vrednost **49,9**. Podobne vrednosti sta imeli tudi Ljubljana in Celje, takšno pa je bilo tudi državno povprečje (starostni indeks 48,1). Starostni indeks pod 40,0 sta imeli v tem obdobju mesti Murska Sobota in Ptuj (tabela 5).

Leta **1991** je starostni indeks v Sloveniji znašal 53,1, državnemu povprečju so se približale ali ga celo presegle tudi vrednosti starostnih indeksov v Ljubljani, Celju in na Ptuj (kjer v obseg mesta še niso bila zajeta nova primestna naselja). Ugodnejši je bil le v Murski Soboti (42,5). Mesto Maribor se je leta 1991 že približalo vrednosti starostnega indeksa 70 (67,7), ki jo označujemo kot prag negativne naravne rasti prebivalstva (Kus, 1989, 49). Okolica mesta (ostala naselja v občini Maribor) je imela v obeh obdobjih v povprečju ugodnejši starostni indeks od državnega povprečja.

Tabela 5: Starostni indeks in starostna sestava prebivalstva leta 1981 in 1991.

Table 5: Age index and age structure of the population in 1981 and 1991.

Mesto	% prebivalcev po starosti leta 1981				% prebivalcev po starosti leta 1991				Starostni indeks	
	do 19	20–39	40–64	nad 64	do 19	20–39	40–64	nad 64	1981	1991
Maribor	27,1	33,0	29,2	10,1	24,4	30,8	32,9	11,8	49,9	67,7
Mur. Sobota	30,6	36,1	25,4	7,6	28,1	34,3	28,8	8,8	31,6	42,5
Ptuj	30,8	35,5	25,5	8,0	26,7	32,7	30,5	10,1	33,6	51,9
Celje	27,8	32,5	29,3	10,1	26,3	31,5	31,6	10,6	47,9	53,6
Ljubljana	27,8	32,5	28,7	10,4	26,5	30,8	31,6	11,0	48,5	56,5
obč. Maribor	28,2	32,6	28,8	9,9	24,7	31,1	33,0	11,2	47,5	63,0
obč.–mesto	30,7	31,7	27,8	9,4	25,4	31,6	33,4	9,6	42,4	52,7
R. Slovenija	30,6	30,8	27,3	11,0	27,9	31,2	29,9	10,9	48,1	53,1

Opomba: K mestu Maribor so prištet naselja Košaki, Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo.

Vir: Popis prebivalstva 1981, ZRSS.

1.3 Izobrazbena sestava prebivalstva v letih od 1981 do 1991

Izobrazbena sestava prebivalcev je eno izmed pomembnih demografskih meril, ki nam pomagajo odkrivati značilnosti prebivalcev kakega območja.

Za prebivalstvo mesta Maribor (starejše od 15 let) je bila v letu **1981** značilna razmeroma skromna stopnja izobrazbe. Delež prebivalcev brez izobrazbe sicer ni dosegel 1 % (tudi deleži v ostalih primerjanih mestih so se gibali med vrednostma 0,7 in 0,9 %), kar 42,2 % prebivalcev pa je imelo le osnovnošolsko izobrazbo. Po-

dobni deleži veljajo tudi za primerjana mesta, vse vrednosti pa so bile pod državnim povprečjem (58,5 %). Med srednješolsko izobraženimi prebivalci (45,2 %) so prevladovali tisti z dokončano poklicno srednjo šolo (27,7 %). Delež prebivalcev s končano višjo oziroma visoko šolo (9,3 %) je bil nižji kot v Ljubljani, Celju in Murski Soboti.

Leta 1991 je največja sprememba opazna v nižjem deležu prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo (34,6 %; znižal se je zlasti delež prebivalcev z nepopolno osnovno šolo 3 9,9 %) in povečanju deleža prebivalcev z višjo oziroma visoko šolo (13 %), s čimer je Maribor presegel Celje. Polovica prebivalcev ima končano srednjo šolo, med katerimi še vedno prevladujejo poklicne srednje šole.

V primerjavi z ostalimi mesti, zajetimi v analizo, so največje **razlike med Mariborom in Ljubljano**. Leta 1991 ima Ljubljana nižji delež prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo (30,6 %) in nižji delež prebivalcev s srednješolsko izobrazbo (48,7 %). Največje razlike so predvsem pri deležu prebivalcev s poklicno srednjo šolo (v Ljubljani le 16,6 %, državno povprečje je 19,4 %) in pri deležu prebivalcev s končano gimnazijo. Očitna je razlika tudi pri deležu prebivalcev, ki si je pridobilo višjo oziroma visoko stopnjo izobrazbe. Ljubljana ima skoraj 19 % visoko izobraženih prebivalcev, Maribor pa le 13 % (državno povprečje je 8,8 %).

Izobrazbena sestava prebivalcev, ki v Mariboru ne izpolnjuje zahtev sodobnega družbenega razvoja in predvsem zaostaja za izobrazbeno sestavo prebivalstva Ljubljane, se neposredno zrcali v ekonomski sestavi prebivalstva in tudi v demografskem in gospodarskem razvoju mesta.

Tabela 6: Prebivalstvo, staro 15 let in več, glede na šolsko izobrazbo leta 1981.

Table 6: Educational structure of the population older than 15 in 1981.

Mesto	Število prebivalcev po izobrazbi									
	Skupaj	Brez izobr.	1-7 r. OŠ	OŠ	Poklicna SŠ	Gimnazija	Tehnična SŠ	SŠ – S.U.I.**	Višja Š, visoka Š	Neznano
Maribor	85896	685	12206	24023	23834	3344	11688	12	7978	2126
Mur. Soboti	9215	69	978	2748	2324	429	1534	–	1050	83
Ptuj	8971	68	1562	2201	2568	344	1338	–	799	91
Celje*	26048	232	2607	8867	6628	1031	3654	109	2549	372
Ljubljana*	176507	1543	19554	45487	38324	14738	25549	98	27746	3471
obč. Maribor	120499	1104	20758	35527	33149	3890	14410	13	9202	2446
obč.– mesto	34603	419	8552	11504	9315	546	2722	1	1224	320
R. Slovenija	1457218	–	378076	473982	320784	45327	136675	564	86303	15507

Opomba: K mestu Maribor so prišteta naselja Košaki, Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo.

* Brez primestnih naselij, ki so bila kasneje vključena v mesto.

** Srednje usmerjeno izobraževanje.

Vir: Popis prebivalstva 1981, ZRSS.

Tabela 7: Prebivalstvo, staro 15 let in več, glede na šolsko izobrazbo leta 1991.
Table 7: Educational structure of the population older than 15 in 1991.

Mesto	Število prebivalcev po izobrazbi									
	Skupaj	Brez izobr.	1–7 r. OŠ	OŠ	Poklicna SŠ	Gimnazija	Tehnična SŠ	SŠ – S.U.I.*	Višja š., visoka š.	Neznano
Maribor	87072	380	8597	21504	18753	2979	16384	5768	11341	1366
Mur. Sobota	10996	20	819	3003	2267	435	2101	664	1599	88
Ptuj	9069	36	932	2256	2070	285	1617	654	981	238
Celje	32684	116	4032	7749	6319	970	6277	2159	4199	863
Ljubljana	214838	767	16936	48792	35565	13077	41067	14913	40018	3703
obč. Maribor	124469	585	14008	32438	27440	3556	21898	8813	13836	1895
obč. – mesto	37397	205	5611	10934	8687	577	5529	3045	2495	529
R. Slovenija	1561628	9909	256695	466782	303198	38944	215541	111475	138012	21072

Opomba: K mestu Maribor so prišeta naselja Košaki, Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo.

* Srednje usmerjeno izobraževanje.

Vir: Popis prebivalstva 1991, ZRSS.

1.4 Ekonomska sestava prebivalstva v letih od 1981 do 1991

Ekonomsko sestavo prebivalcev smo analizirali s pomočjo razmerja med deleži aktivnega prebivalstva, prebivalstva z lastnimi dohodki in vzdrževanega prebivalstva.

V Mariboru je bila leta **1981** polovica prebivalcev aktivnih. Podobna ekonomska sestava je značilna tudi za prebivalce ostalih mest, ki so zajeti v analizo. Vse vrednosti so bile zelo blizu državnega povprečja (49,6 % aktivnih prebivalcev). Maribor je izstopal z najvišjim deležem prebivalcev z lastnimi dohodki (17,7 %).

Leta **1991** se je delež aktivnih prebivalcev znižal na 47,4 % (podobno vrednost ima Celje), močno pa se je povečal delež oseb z lastnim dohodkom (28,2 %). Sorazmerno se je znižal delež vzdrževanih oseb (24,4 %), ki je med primerjanimi mesti najnižji (tabela 8).

Med **aktivnimi prebivalci** glede na kraj stalnega bivališča je leta 1981 izstopal delež aktivnih v sekundarnih dejavnostih (53,3 %). Visok delež industrijskega prebivalstva je naraščal vse do leta **1981**. Tako je bilo za Maribor značilno hitro oblikovanje delavskih predelov, česar ne zasledimo v nobenem drugem slovenskem mestu. Po letu 1987, ko je število delovnih mest v industriji doseglo svoj višek, se delež industrijskega prebivalstva hitro zmanjšuje. Leta **1991** je znašal delež aktivnih prebivalcev v sekundarnih dejavnostih 45,0 %, kar je skoraj enako državnemu povprečju (45,6 %) (tabela 9).

Tabela 8: Ekonomska sestava prebivalstva (brez oseb na delu v tujini) leta 1981 in 1991.

Table 8: Economic structure of the population (without *gastarbeitsers* working abroad) in 1981 and 1991.

Mesto	Leto 1981							Leto 1991						
	% vseh prebivalcev			% žensk				% vseh prebivalcev			% žensk			
	akt.	l. doh.	vzdr.	sk.	akt.	l. doh.	vzdr.	akt.	l. doh.	vzdr.	sk.	akt.	l. doh.	vzdr.
Maribor	50,1	17,7	32,2	52,8	47,8	61,7	55,5	47,4	28,2	24,4	53,0	48,0	61,8	52,8
M. Sobota	52,7	11,5	35,8	52,9	50,4	56,4	55,3	51,3	21,0	27,8	53,0	49,9	62,9	51,2
Ptuj	49,6	14,2	36,2	52,9	47,8	63,2	55,8	48,5	25,4	26,1	53,3	48,2	61,8	54,6
Celje	50,9	16,9	32,2	53,1	49,4	61,4	54,7	47,5	27,0	25,5	53,0	48,8	61,4	51,8
Ljubljana	51,6	15,9	32,5	53,6	51,0	61,9	53,7	48,0	24,6	27,4	53,3	49,8	62,5	51,2
obč. MB	50,2	16,0	33,8	52,2	46,6	60,2	56,7	48,3	26,5	25,2	52,4	47,0	60,9	53,9
obč. - mesto	50,4	11,8	37,8	50,9	43,8	54,7	59,2	50,5	22,5	27,0	51,1	44,9	58,3	56,4
R. Slo.	49,6	14,0	36,4	51,7	46,1	57,4	57,0	49,4	23,1	27,5	51,7	46,7	59,5	54,3

Opomba: K mestu Maribor so prišteta naselja Košaki, Meljski Hrib, Ribniško selo in Za Kalvarijo.

Vir: Popis prebivalstva 1981 in 1991, ZRSS.

Zaradi pospešenega razvoja visokega šolstva, zdravstva in finančno-poslovnih storitev se je močno povečal delež aktivnih v kvartarnih dejavnostih (33,2 %), zaradi vse slabšega gospodarskega razvoja pa se je zmanjšalo število aktivnih v sekundarnih dejavnostih. Delež aktivnih prebivalcev v kvartarnih dejavnostih močno presega državno povprečje (21,9 %) in med primerjanimi mesti sledi Ljubljani.

Med posameznimi panogami je leta 1991 še vedno na prvem mestu industrija (tabeli 9 in 10), čeprav se je delež aktivnih prebivalcev v industriji močno zmanjšal (od 41,1 % leta 1981 na 35,03 % leta 1991; še bolj pa po letu 1991). Med ostalimi dejavnostmi izstopa še trgovina, višji delež pa so v desetih letih dosegle finančno-poslovne storitve (5,24 % leta 1981, 11,33 % leta 1991).

Po letu 1992 se je ekonomska struktura prebivalcev zaradi naraščajoče brezposelnosti močno poslabšala. Delež brezposelnih se giblje med 13 in 16 % aktivnega prebivalstva in je eden najvišjih v Sloveniji. Večina brezposelnih je iz sekundarnega sektorja gospodarstva.

Tabela 9: Aktivno prebivalstvo glede na kraj stalnega bivališča leta 1981 in 1991.

Table 9: Active population by location of residence in 1981 and 1991.

	Mesto Maribor 1981		Mesto Maribor 1991		Občina Maribor 1991	
	Število	%	Število	%	Število	%
Kmetijstvo, vodno g.	848	1,60	506	1,15	2993	4,68
Industrija	20304	38,37	14237	32,39	20854	32,58
Gradbeništvo	4430	8,37	3050	6,94	4300	6,72
Obrt	3451	6,52	2505	5,70	3752	5,86
Promet, zveze	2546	4,81	2343	5,33	3362	5,25
Trgovina	5588	10,56	4502	10,24	6454	10,08
Gostinstvo, turizem	1446	2,73	1316	2,99	1861	2,91
Stan., komunalne d.	643	1,22	619	1,41	887	1,39
Finan., poslovne st.	2876	5,44	4834	11,00	6495	10,15
Izobr., znanost, kult.	3603	6,81	3685	8,38	4702	7,35
Zdravstvo	3883	7,34	3624	8,24	4848	7,57
Družb. p. skupnosti	2752	5,20	2459	5,59	3046	4,76
Neznano	543	1,03	279	0,63	460	0,72
Skupaj	52913	100,00	43959	100,00	64014	100,00

Tabela 10: Aktivno prebivalstvo glede na kraj dela (št. delov. mest) leta 1981 in 1991.

Table 10: Active population by location of job (number of jobs) in 1981 and 1991.

	Mesto Maribor 1981		Mesto Maribor 1991		Občina Maribor 1991	
	Število	%	Število	%	Število	%
Kmetijstvo, vodno g.	616	0,95	708	1,02	3068	4,01
Industrija	26617	14,14	24206	35,03	25772	33,66
Gradbeništvo	5596	8,65	5069	7,33	5469	7,14
Obrt	4169	6,44	3596	5,20	4264	5,57
Promet, zveze	3324	5,14	4294	6,21	4641	6,06
Trgovina	7189	11,11	6943	10,05	7643	9,98
Gostinstvo, turizem	1701	2,63	1886	2,73	2132	2,78
Stan., komunalne d.	836	1,29	1050	1,52	1081	1,41
Finan., poslovne st.	3390	5,24	7833	11,33	7998	10,45
Izobr., znanost, kult.	3675	5,68	4684	6,78	5101	6,66
Zdravstvo	4225	6,53	5343	7,73	5699	7,44
Družb. p. skupnosti	2858	4,42	3065	4,44	3205	4,19
Neznano	503	0,78	432	0,63	499	0,65
Skupaj	64699	100,00	69109	100,00	76572	100,00

1.5 Smeri demografskega razvoja

Projekcije demografskega razvoja moramo razumeti kot opozorilo, kam gre sedanji razvoj in kakšno stanje bomo imeli v prihodnje, če razvoja ne bomo usmerjali. Za mesto Maribor nimamo izdelane projekcije prebivalstvenega razvoja, za celotno občino pa jo je izdelal Kus (1989, s. 64–80) v svoji študiji o prebivalstvu v občini Maribor na prehodu v 21. stoletje. Izdelal je projekcijo naravne rasti prebivalstva, v kateri napoveduje spontano padanje fertilitnosti zaradi vpliva družbeno-ekonomskega razvoja. Smrtnost je leta 1993 najverjetneje dosegla svojo najnižjo raven in bi se po napovedih zaradi procesa staranja začela rahlo dvigovati. Ker napovedi o gibanju fertilitnosti ne zagotavljajo niti enostavne reprodukcije prebivalstva, projekcija kaže zmanjševanje števila prebivalcev vse do leta 2010.

Kus (1989) je izdelal tudi projekcijo prebivalstva z upoštevanjem migracijskega salda. Rezultat je enak, t.j. zmanjšanje števila prebivalcev do leta 2010. Ker je projekcija prebivalstva z upoštevanjem migracij zaradi njihove dinamičnosti in odvisnosti od številnih dejavnikov, manj zanesljiva, je lahko natančna le ob poznavanju starostne in spolne sestave prebivalstva.

Nizka fertilitnost bo v prihodnjem obdobju bistveno spremenila starostno sestavo prebivalstva. Kus (1989, s. 71) je ocenil, da bo leta 2010 v strukturi mladih do 14 let le še dobrih 15 % prebivalcev, kar je za petino manj kot leta 1985 (v mestu Maribor se je njihov delež že leta 1991 zmanjšal na 17,5 %). Bistveno naj bi se povečal delež starih nad 65 let (za dve tretjini) in leta 2010 s 16 % že presegel delež mladih (leta 1991 jih je bilo v mestu 11,8 %). Tako se bo proces staranja, ki je v občini Maribor že danes izrazit (v mestu pa že kritičen), na prehodu v 21. stoletje še okrepil. Starostni indeks naj bi po napovedih leta 2000 v občini Maribor dosegel vrednost 84,4, leta 2005 vrednost 93,0 in leta 2010 presegel vrednost 100 (100,4) (Kus, 1989, s. 75).

Podobne rezultate prinaša tudi Jakoševa študija (Ocena..., 1994) o projekciji števila prebivalcev po naravni rasti po občinah Slovenije. V občini Maribor naj bi se število prebivalcev zmanjševalo in leta 2000 doseglo 151.806 prebivalcev (leta 1991 — 151.221, leta 1995 — 151.901). Do leta 2010 bo število prebivalcev po napovedih padlo pod 150.000 prebivalcev (indeks 97,7 (1991=100)) (2005 — 150.587, 2010 — 147.750). Zmanjšal se bo tudi delež prebivalcev občine Maribor v prebivalstvu Slovenije. Leta 1991 je znašal 7,69 %, leta 2010 pa bo po napovedih dosegel vrednost 7,45 %.

Po oceni prihodnjega števila in sestave gospodinjstev do leta 2010 iz projekcij prebivalstva (Ocena..., 1994) se bo tudi število gospodinjstev v občini Maribor zmanjšalo s 53.329 leta 1991 na 52.023 leta 2010 (indeks 2010/1991 je 97,6). Povprečna velikost gospodinjstva bo leta 2010 2,78 članov (2,84 članov leta 1991). Tak demografski razvoj zahteva, po mnenju Kusa (1989), posebno populacijsko politiko, ki bo vplivala na rast prebivalstva.

2. Demografska analiza mesta Maribor po krajevnih skupnostih

2.1 Rast števila prebivalcev po KS v obdobju od leta 1981 do 1991

V zadnjem desetletju se je v večini krajevnih skupnosti (KS) število prebivalcev zmanjšalo. Osnovni meji, ki jih opazimo v razvoju prebivalstva znotraj mesta, potekata po Dravi v smeri V–Z in po železniški progi v smeri S–J.

V letih od 1981 do 1991 se je v KS **na levem bregu Drave** število prebivalcev zmanjšalo za 3872 (tabela 11). Indeks nad 100 ima v tem delu mesta samo 5 KS: KS Talci in KS Boris Kidrič v središču mesta (najnovejši sanacijski posegi ob novi avtobusni postaji), KS Ob parku, KS Za tremi ribniki in KS Počehova (predvsem zaradi gradnje enodružinskih hiš) (slika 1). Tudi **na območju Teznega in Pobrežja** se je število prebivalcev zmanjšalo v večini KS; najbolj v KS Heroja Vojka, KS Greenwich in KS Avgust Majerič. KS na obrobju mesta še kažejo pozitivno rast, čeprav imata samo dve KS indeks nad 100 (KS Silvira Tomasini in KS Tone Čufar).

Tabela 11: Rast števila prebivalcev, starostni indeks in delež aktivnega prebivalstva v Mariboru po KS v obdobju od leta 1981 do 1991.

Table 11: Population growth, age index, and percentage of the active population in Maribor in the 1981–91 period, by local communities.

Št. krajevna skupnost	Št. preb.		Spremem- ba št. preb.	Indeks 81/91	Starostni indeks		% aktiv. preb.	
	1981	1991			1981	1991	1981	1991
1 Anton Aškerc	1356	1137	–219	83,8	124	158	46,1	39,0
2 Boris Kidrič	1286	1323	37	102,9	113	100	45,6	43,5
3 Heroja T. Tomšiča	2186	1850	–336	84,6	77	126	46,9	42,2
4 Ivan Cankar	1196	1074	–122	89,8	98	129	46,9	45,5
5 Koroška vrata	6376	5598	–778	87,8	53	85	49,0	46,7
6 Košaki	1562	3131	–231	85,2	34	54	51,6	47,9
7 Krčevina	1188	1052	–136	88,6	73	84	48,1	43,1
8 Melje	2816	1770	–1046	62,9	71	64	47,1	45,7
9 Ob parku	3358	3386	28	100,8	80	81	48,6	44,5
10 Počehova – 1*	789	818	29	103,7	51	70	49,4	45,5
11 Prežihov Voranc – 2*	4770	4154	–616	87,1	75	163	48,2	40,0
12 Rotovž	3110	2406	–704	77,4	70	74	45,7	46,0
13 Talci	2036	2250	214	110,5	83	55	46,4	47,6
14 Za tremi ribniki	355	363	8	102,2	62	69	40,6	48,4

15	Angel Besednjak	2868	2417	-451	84,3	47	94	51,9	44,4
16	D. Kveder Tomaž	2270	4050	1780	178,4	31	40	49,6	50,3
17	F. Rozman Stane	3153	2661	-492	84,4	94	132	45,9	44,0
18	F. Zalaznik Leon	2957	2504	-453	84,7	72	77	47,7	46,5
19	Heroja Šerčerja	3901	3265	-636	83,7	61	103	49,5	43,1
20	I. Zagernik Joco	2376	6769	4393	284,9	24	18	52,0	52,3
21	Jožica Flander	4695	3949	-746	84,1	38	95	51,9	49,0
22	Juga Polak	1906	1684	-222	88,3	98	84	42,9	44,4
23	Maks Durjava	1751	1554	-197	88,7	61	78	49,5	44,6
24	Miloš Zidanšek	2487	2090	-397	84,0	23	84	55,1	45,0
25	Moša Pijade	3117	2711	-406	86,9	47	119	50,4	44,8
26	Pohorski bataljon	1932	1745	-187	90,3	79	100	48,7	44,1
27	Proleterskih brigad	4732	4308	-424	91,0	9	33	54,9	54,3
28	Radvanje	3750	6373	2623	169,9	58	28	49,5	50,3
29	Slavko Šlander	4250	3617	-633	85,1	33	110	52,8	47,7
30	Avgust Majerič	0	0	0	0,0	0	47	0,0	51,5
31	Draga Kobala	2488	2218	-270	89,2	63	87	48,0	44,1
32	Greenwich	3380	2857	-526	84,5	31	79	52,6	47,1
33	Heroja Vojka	4992	3929	-1063	78,7	44	106	51,2	45,3
34	Jože Lacko - 3*	1940	1904	-36	98,1	39	58	51,8	48,4
35	Martin Konšak	3266	2707	-559	82,9	38	72	54,4	47,4
36	Silvira Tomasini	4270	4364	94	102,2	23	33	54,9	49,3
37	Slava Klavara	4559	4145	-414	90,9	33	59	52,7	48,6
38	Tone Čufar - 4*	4586	5355	769	116,8	48	40	47,7	51,4
Skupaj levi breg		32384	28512	-3872	88,0	71	92	47,8	44,5
Sk. desni breg-Tabor		46145	49697	3552	107,7	45	60	50,7	48,3
Sk. d.b.-Tezno, Pobrež.		29481	27479	-2002	93,2	39	57	51,7	48,6
skupaj Maribor		108010	105688	-2322	97,8	50	68	50,0	47,4

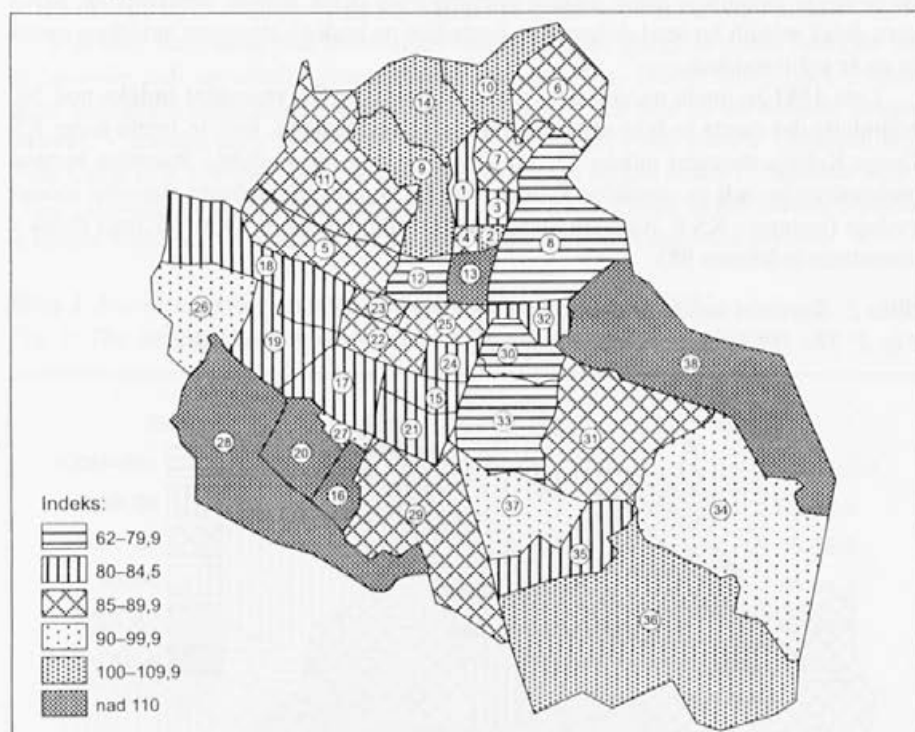
Opomba: iz KS so odštetna naslednja naselja: 1* — Počehova, 2* — Vinarje, 3* — Dogošče, 4 — Zrkovci.

Največje sklenjeno območje naraščanja števila prebivalcev je na desnem bregu Drave na območju Tabora (KS Radvanje — indeks 169,9, KS I. Zagernik Joco — indeks 284,9 in KS D.K. Tomaž — indeks 178,4). To območje pomeni v današnjem demografskem razvoju najbolj živahen del mesta, saj z novimi stanovanjskimi soseskami privablja mlado prebivalstvo. Starejši del desnega brega mesta (jedro Tabora vse do naselja Maribor-Jug in Studenci) pa je območje stagnacije oziroma zmanjševanja števila prebivalcev.

Rezultat analize demografskega razvoja mesta Maribor kot celote se je potrdil tudi v analizi po KS. Kar v 24 KS (od skupno 38) se je število prebivalcev v zadnjem desetletju zmanjšalo, v 4 KS je opazna stagnacija, samo v 10 KS pa se je število prebivalcev povečalo.

Slika 1: Gibanje števila prebivalcev v Mariboru po KS v letih od 1981 do 1991.

Fig. 1: The population number development in the 1981–91 period, by local communities of Maribor.

Šifrant KS

Levi breg

- 1 Anton Aškerc
- 2 Boris Kidrič
- 3 Heroja T. Tomšiča
- 4 Ivan Cankar
- 5 Koroška vrata
- 6 Košaki
- 7 Krčevina
- 8 Melje
- 9 Ob parku
- 10 Počehova – 1*
- 11 Prežihov Voranc – 2*
- 12 Rotovž
- 13 Talci
- 14 Za tremi ribniki

Desni breg — Tabor

- 15 Angel Besednjak
- 16 D. Kveder Tomaž
- 17 F. Rozman Stane
- 18 F. Zalaznik Leon
- 19 Heroja Šercerja
- 20 I. Zagernik Joco
- 21 Jožica Flander
- 22 Juga Polak
- 23 Maks Durjava
- 24 Miloš Zidanšek
- 25 Moša Pijade
- 26 Pohorski bataljon
- 27 Proleterskih brigad
- 28 Radvanje
- 29 Slavko Šlander

Desni breg — Tezno, Pobrežje

- 30 Avgust Majerič
- 31 Draga Kobala
- 32 Greenwich
- 33 Heroja Vojka
- 34 Jože Lacko – 3*
- 35 Martin Konšak
- 36 Silvira Tomasini
- 37 Slava Klavora
- 38 Tone Čufar – 4*

Opomba: iz KS so odštetja naselja: 1* — Počehova, 2* — Vinarje, 3* — Dogošče, 4 — Zrkovci.

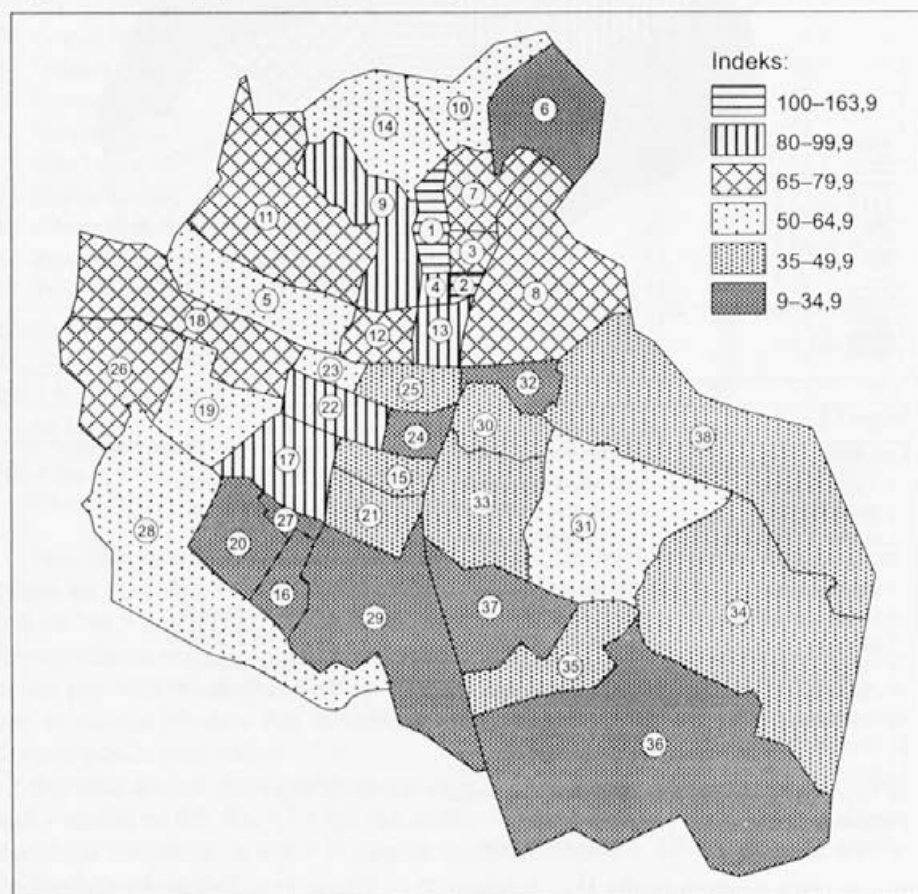
2.2 Starostna sestava prebivalstva po KS v letih od 1981 do 1991

Sprememba demografske sestave prebivalcev Maribora v zadnjih 25 letih kaže, da se naglo zmanjšuje delež mladih oziroma večja delež starega prebivalstva. Skromen delež mladih bo imel dolgoročne posledice na bodočo starostno strukturo mesta in na še nižjo rodnost.

Leta 1981 je imela na območju mesta le polovica KS **starostni indeks** pod 50. Najmlajši del mesta je bilo območje **Pobrežja in Teznega**, kjer je imela samo KS Draga Kobala starostni indeks 63, vse ostale pa pod 50. Podobna starostna sestava prebivalcev je tudi na območju **Tabora**, vendar se proti Studencem starostni indeks zvišuje (izstopata KS F. Rozman Stane s starostnim indeksom 94 in KS Juga Polak s starostnim indeksom 98).

Slika 2: Starostni indeks prebivalstva v Mariboru po KS leta 1981.

Fig. 2: The 1981 population age index, by local communities of Maribor.

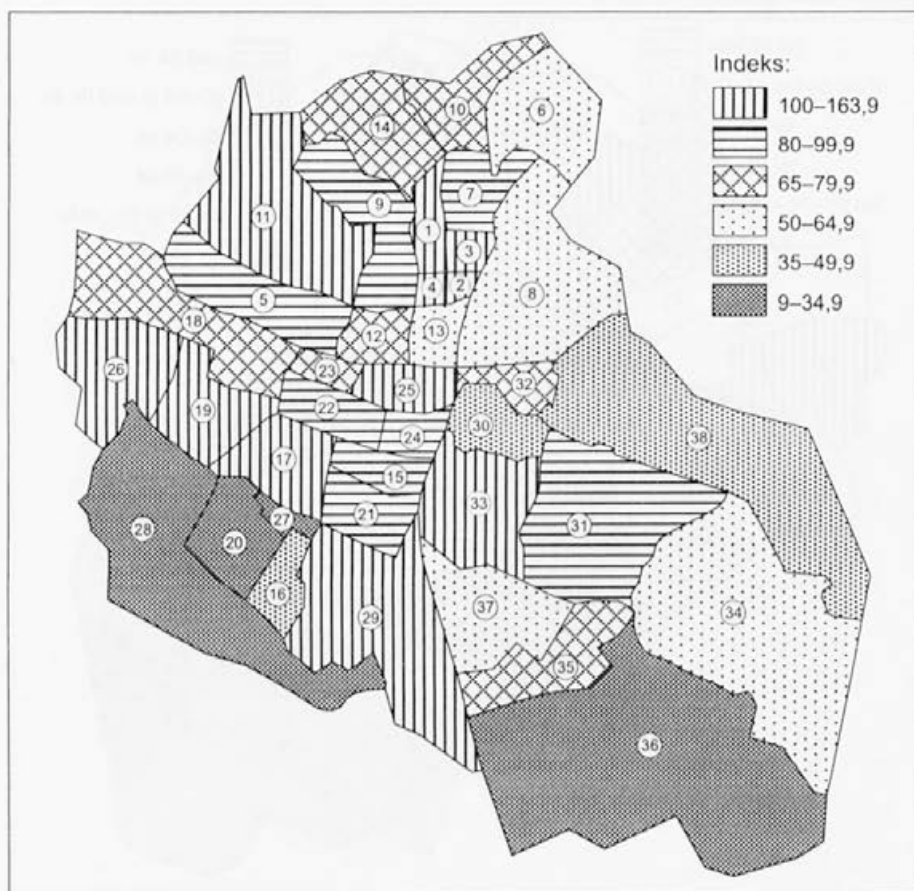

Na levem bregu Drave je znašal starostni indeks v povprečju 71 (torej je že presegel mejo 70 kot prag negativne naravne rasti prebivalstva). KS v tem delu mesta so dosegale najvišje starostne indekse v letu 1981 (KS Anton Aškerc — 124 in KS Boris Kidrič — 113). Samo KS Košaki je imela ugoden starostni indeks (34).

V desetih letih do popisa prebivalcev leta **1991** se je stanje še poslabšalo (kar so pričakovale tudi napovedi demografskega razvoja; Kus, 1989). Število KS z ugodnim starostnim indeksom se je zmanjšalo na samo 7 KS (vse so **na desnem bregu Drave**). V desetih letih se starostni indeks ni poslabšal v KS Silvira Tomasini, KS Tone Čufar in KS Avgust Majerič ter KS Proleterskih brigad in KS I. Zagarnik Joco. Proces staranja pa je zajel tudi ta del mesta. V KS Moša Pijade in KS Slavko Šlander je mlajše prebivalstvo odraslo in sedaj prevladuje tam zrela starostna sestava.

Slika 3: Starostni indeks prebivalstva v Mariboru po KS leta 1991.

Fig. 3: The 1991 population age index, by local communities of Maribor.

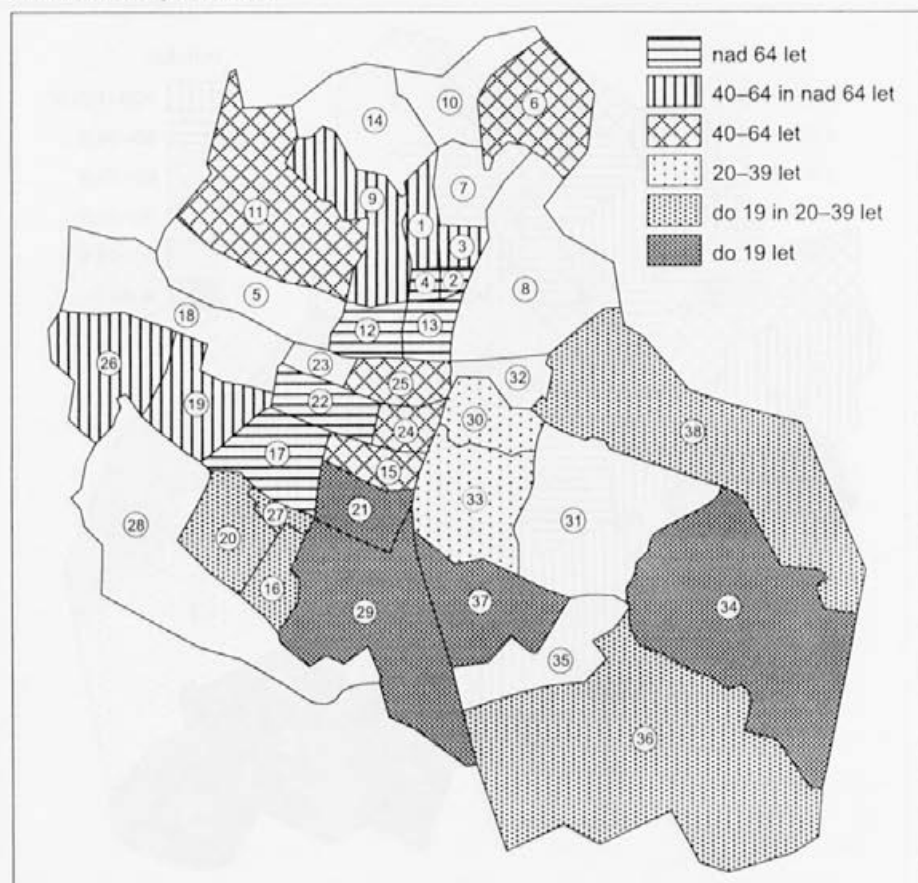

Območje mesta **na levem bregu Drave** leta 1991 kaže zaskrbljujočo starostno sestavo, saj že povprečni starostni indeks dosega vrednost 92, posamezne KS pa celo vrednosti nad 150 (KS Prežihov Voranc 163, KS Anton Aškerc 158). V tem delu mesta leta 1991 ni niti ene KS, ki bi imela še ugodno starostno sestavo prebivalstva.

Analizo starostnega indeksa dopolnjuje analiza deležev **posameznih starostnih skupin prebivalstva**. Več kot 30 % prebivalcev, starih **do 19 let**, imata leta 1981 samo dve KS (KS I. Zagernik Joco in KS Proleterskih brigad), leta 1991 pa samo še prva KS. Najmanj najmlajšega prebivalstva imajo KS na levem bregu Drave, kjer so se deleži mladih v desetih letih samo zniževali. Tukaj ni niti ene KS z več kot 29 % mladega prebivalstva.

Slika 4: Nadpovprečno zastopane starostne skupine prebivalstva v Mariboru po KS leta 1981.

Fig. 4: The population age groups represented above the average in 1981, by local communities of Maribor.

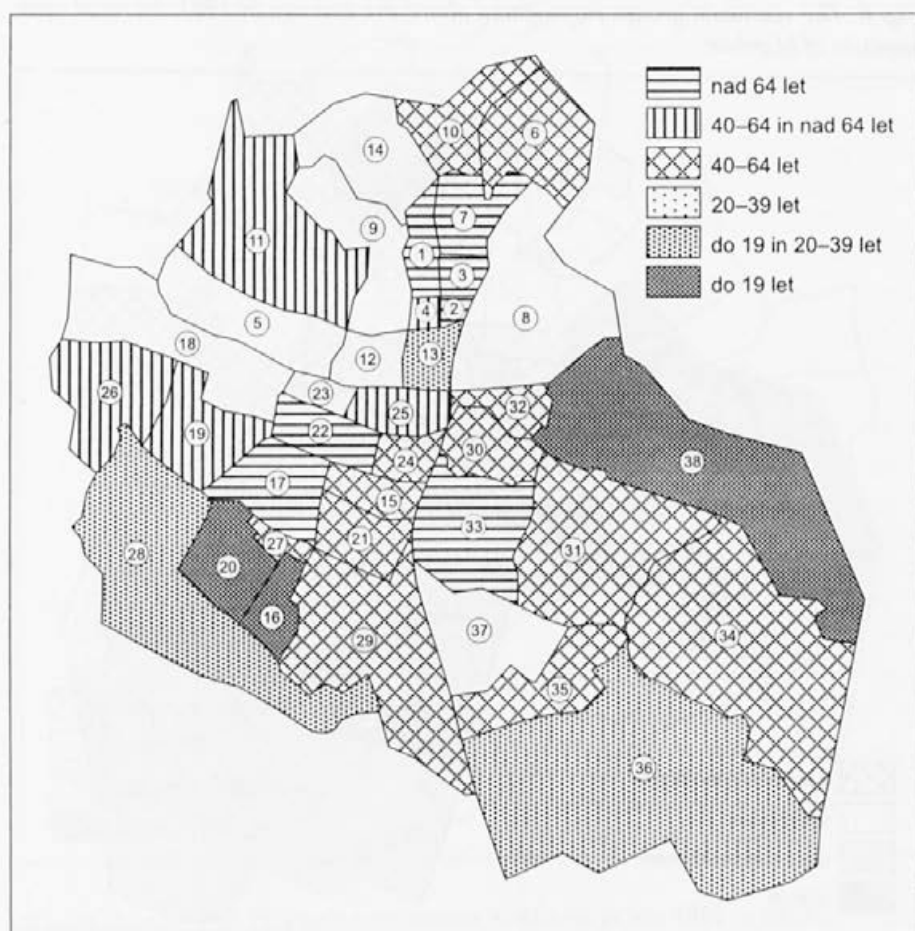

Tudi desni breg Drave je začel izgubljati mlado prebivalstvo, saj je število rojenih iz leta v leto manjše, priselitev pa tudi v glavnem ni. Na Taboru imajo najnižje deleže prebivalstva, starega do 19 let, KS Miloš Zidanšek, KS Jožica Flander, KS Slavko Šlander.

Žal se napovedi o intenzivnem in nadpovprečnem procesu demografskega staranja Maribora (Kus, 1989) uresničujejo. Izstopa zlasti središče mesta, vendar pa imajo tudi ostali deli mesta vse slabšo starostno sestavo prebivalcev.

Slika 5: Nadpovprečno zastopane starostne skupine prebivalstva v Mariboru po KS leta 1991.

Fig. 5: The population age groups represented above the average in 1991, by local communities of Maribor.

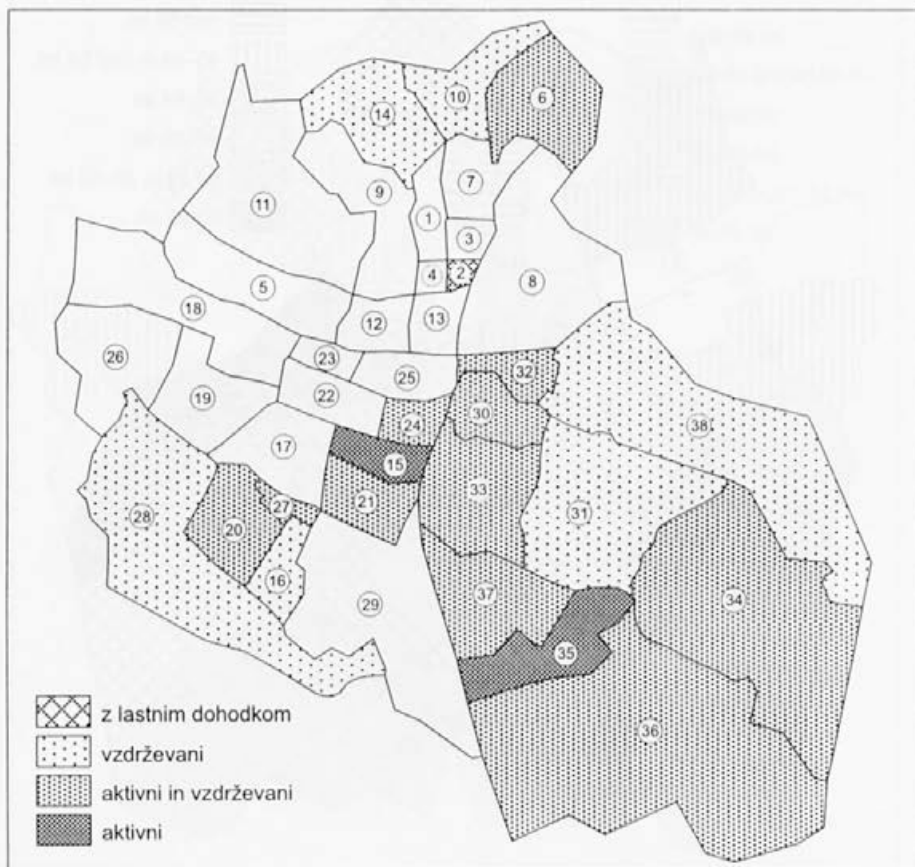
2.3 Ekonomska sestava prebivalstva po KS v letih od 1981 do 1991

Leta 1981 je imelo 13 KS več kot 50 % **aktivnega prebivalstva**. Izstopalo je **območje Tezna in Pobrežja**, kjer sta samo dve KS (KS Draga Kobala in KS Toneta Čufarja) imeli manj kot polovico aktivnega prebivalstva. Na **območju Tabora** sta imeli KS Miloš Zidanšek in KS Proleterskih brigad (ki sta imeli tudi ugoden starostni indeks) več kot 54 % aktivnega prebivalstva, ostale KS pa okoli 50 %.

Najmanj aktivnega prebivalstva je bilo **na levem bregu Drave**, saj je na to opozarjala že starostna sestava prebivalstva. Večina KS je imela v tem delu mesta približno 45 % ali manj aktivnega prebivalstva.

Slika 6: Nadpovprečno zastopane ekonomske skupine prebivalstva v Mariboru po KS leta 1981.

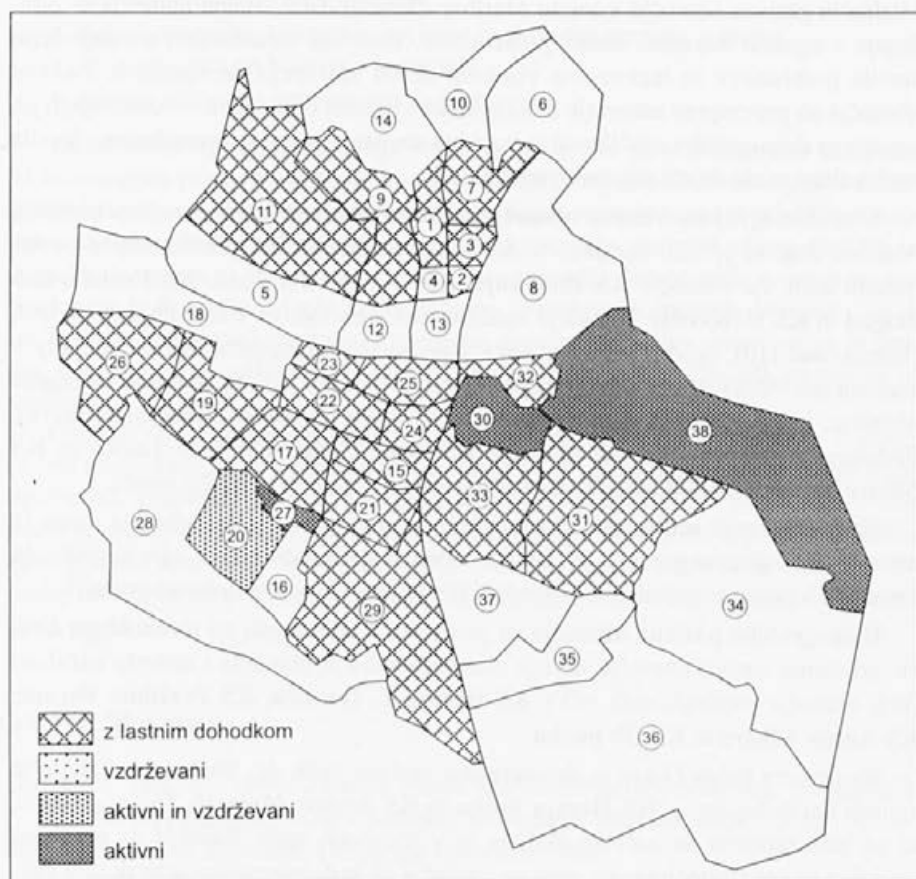
Fig. 6: The economic groups represented above the average in 1981, by local communities of Maribor.

Deleži aktivnega prebivalstva so se z vse slabšo starostno sestavo prebivalstva in vse večjo gospodarsko krizo v desetih letih zniževali. Tako je imela leta 1991 samo še eno KS z več kot polovico aktivnega prebivalstva (t.j. KS Proleterskih brigad), ostale KS pa so izgubile okrog 5 % aktivnega prebivalstva. Izstopajo KS Anton Aškerc, KS Prežihov Voranc in KS Miloš Zidanšek, ki so izgubile skoraj 10 % aktivnega prebivalstva.

Slika 7: Nadpovprečno zastopane ekonomske skupine prebivalstva v Mariboru po KS leta 1991.

Fig. 7: The economic groups represented above the average in 1991, by local communities of Maribor.

Vir (za slike od 1 do 7): Popis prebivalstva R. Slovenije leta 1981 in 1991.

Zanimiva je analiza deležev **prebivalcev z lastnimi dohodki**, saj so se ti deleži v letu 1991 povečali v številnih KS, zlasti na območju Tabora in Studencev. Kar 6 KS je imelo tukaj več kot 35 % prebivalstva z lastnimi dohodki, enake vrednosti dosega tudi nekatere KS v središču mesta (KS A. Aškerc, KS Heroja T. Tomšiča in KS Prežihov Voranc) in KS Greenwich. Sorazmerno z naraščanjem deleža prebivalcev z lastnimi dohodki (pospešenim upokojevanjem odvečne delovne sile) so se zniževali deleži **vzdrževanega prebivalstva**, ki v povprečju ne presegajo 24 %.

2.4 Demografsko vitalna in pasivna območja v Mariboru

Na podlagi rezultatov demografske analize po KS lahko določimo demografsko vitalna in pasivna območja v mestu Maribor. Demografsko vitalna območja se odlikujejo z ugodno starostno sestavo prebivalstva, zmernim naraščanjem ali stagnacijo števila prebivalcev in razmeroma visokimi deleži aktivnega prebivalstva. Pasivna območja so pravzaprav nasprotje demografsko vitalnim območjem — označujejo jih negativne demografske značilnosti (neugodna starostna sestava, zmanjševanje števila prebivalcev, nizki deleži aktivnih prebivalcev).

Med **demografsko vitalna območja** v mestu Maribor lahko uvrstimo območje Maribor-Jug, ki je bilo zgrajeno v začetku osemdesetih let, del pa tudi v devetdesetih letih. Za območje **KS Radvanje**, **KS I. Zagernik Joco**, **KS Proleterskih brigad** in **KS D. Kveder Tomaž** je značilna rast prebivalstva v zadnjih desetih letih (indeksi nad 110), ugodna starostna sestava prebivalstva (starostni indeksi pod 40) in sorazmerno visoki deleži aktivnega prebivalstva (nad 50 %). To je edino sklenjeno območje, ki po vseh treh demografskih merilih kaže pozitiven demografski razvoj. Podobne značilnosti ima tudi območje **KS Tone Čufar**, **KS Jože Lacko** in **KS Silvira Tomasini**, ki jih lahko tudi uvrščamo med vitalnejša območja mesta.

Na levem bregu sodijo med vitalna območja le posamezni deli obrobja mesta (z novjšo individualno gradnjo) in manjša območja v središču mesta, kjer je prišlo do sanacijskih posegov oziroma novogradenj (na primer ob novi avtobusni postaji).

Demografsko pasivna območja so predvsem v delu mesta na levem bregu Drave, pri čemer izstopa območje starega mestnega jedra in območja s starejšo zazidavo (tudi območje enodružinskih vil) v **KS Heroja T. Tomšiča**, **KS Prežihov Voranc**, **KS Anton Aškerc** in **KS Ob parku**.

Na desnem bregu Drave je demografsko pasiven velik del Studencev, Tabora in zgornji del Pobrezja — **KS Heroja Vojka** in **KS Avgust Majerič**. To so območja, ki so bila zgrajena na začetku stoletja in v tridesetih letih. Kasneje se gradbena struktura ni več izpopolnjevala, zato so območja ne le demografsko, ampak tudi ekonomsko pričela stagnirati. Delež mladih prebivalcev je zelo nizek, med 17 in 23 %, delež vzdrževanih prebivalcev pa je nadpovprečno visok.

Sklep

Današnji demografski razvoj mesta Maribor kaže negativni razvojni trend. Po letu 1991 se zmanjšuje število prebivalcev, hkrati pa je močan tudi proces staranja. Obe kategoriji, ki določata demografsko ogroženost — naravni prirastek in migracijski saldo, dosegata zaskrbljujoče vrednosti (npr. leta 1993 je v mestu umrlo 290 prebivalcev več, kot se jih je rodilo, in iz mesta se je odselilo 658 prebivalcev več, kot se jih je vanj priselilo). Domnevamo sicer, da se večina prebivalcev seli na obrobje mesta (v obmestje), vendar je za samo mesto tak razvoj kljub temu negativen.

Če sklepamo po anketah javnega mnenja, so vzroki za tak razvoj bolj ali manj znani:

- neugodne bivalne razmere v mestu; predvsem nizek bivalni standard ter neustrezna in neprimerna stanovanja,
- slabe komunalne, prometne, socialne in ekološke razmere v mestu,
- želje krajanov po bivanju v lastni hiši,
- hitrejše reševanje stanovanjskega problema.

Zaradi majhnega obravnavanega območja, predvsem pa neprilagojene statistike, ki ne omogoča primerljivih podatkov za območja, manjša od KS, je notranja demografska strukturiranost mesta slabše izražena. Kljub temu je mogoče izluščiti **območja z značilno demografsko sestavo**. Posebej izstopajo območje ožjega središča in zahodni del mesta na levem bregu Drave (po neugodni demografski sestavi) ter del Studencev in Pobrežja. Mlajšega prebivalstva je največ na območju Maribor–Jug in na Teznem. Tak razvoj povzroča getoizacijo posameznih delov mesta, to pa je proces, ki se mu v razvitejših in bolj osveščenih okoljih poskušajo izogniti, ga omejiti in omiliti.

Opisano stanje je možno omiliti tudi z ustrezno urbanistično politiko. Tovrstni ukrepi imajo sicer samo posredno vlogo, jih je pa pri snovanju ureditve mesta treba upoštevati. Predvsem je treba izboljšati stanovanjsko gradnjo in posredno bivalno kulturo, usmerjati novogradnje in ekonomsko aktivne dejavnosti v predele s slabšo demografsko strukturo, izgrajevati mesto in se usmeriti v prenovu in sanacijo območij ter skrbeti za polifunkcionalnost območij v socialnem, starostnem in ekonomskem pogledu.

Viri in literatura

- Drozg, V., Pak, M. 1994: Zgradba mesta Maribor. Maribor–Marburg, prispevki h geografiji prijateljskih mest v Sloveniji in Nemčiji. Maribor, str. 45–57.
- Krajevni leksikon Slovenije, IV. knjiga. Ljubljana 1980.
- Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1995.
- Kus Z., 1989: Razvoj prebivalstva Maribora na prehodu v 21. stoletje (demografska študija), Maribor, 88 str.

- Melik A., 1957: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, Ljubljana.
- Ocena bodočega števila gospodinjstev za potrebe stanovanjskega gospodarstva Slovenije do leta 2010, (nosilec naloge Jakoš A.), Ljubljana 1994.
- Pak, M., 1991 a: Elementi demogeografskega razvoja v zgradbi Maribora, Geografska problematika SV Slovenije. Dela 8, Ljubljana, str. 32–52.
- Pak, M., 1991 b: Nekateri elementi razvoja prebivalstva Maribora. Geografski vestnik 63, Ljubljana, str. 81–97.
- Pak, M., 1994: Razvoj in struktura prebivalstva Maribora. Maribor–Marburg, prispevki h geografiji prijateljskih mest v Sloveniji in Nemčiji. Maribor, str. 57–78.
- Počkaj Horvat, D., 1996: Demografske značilnosti mesta. Urbanistična zasnova mesta Maribor, Zavod za urbanizem Maribor.
- Popis prebivalstva in gospodinjstev v Sloveniji leta 1971, 1981, 1991. Zavod R. Slovenije za statistiko, Ljubljana.

Summary

The population development in Maribor has been dynamical since the mid-19th century, and all the time connected with the economic development. In 1869, 16,876 inhabitants lived in Maribor (which represented 1.5 % of the entire Slovenian population), and in 1994, 104,749 inhabitants (or 5.3 % of the entire Slovenian population).

The number of inhabitants continued to increase all until the eighties, and declined for the first time in 1991; since then, it has declined from year to year. The projection of the future demographic development of Maribor shows a further decline in the number of inhabitants all until the year 2010. The declining number of inhabitants has not so far reflected in the number of households, only the number of members per household has reduced. The town is typical of the population emigration which heavily exceeds the immigration to the town. From the year 1985 onwards, the mortality has exceeded the fertility in Maribor. In the development of the population age structure, Maribor already approached the age index (the relation between the inhabitants older than 65 and younger than 15) of >70 in 1991, while individual local communities already reached the value of more than 130. Since percentage of the young has reduced, life expectancy has prolonged and immigration has reduced, an intensive process of the population ageing has begun in Maribor. It is presumed that the majority of residents have moved to the rims of the town, but such a development is nevertheless negative for the town itself.

The educational structure of the population of Maribor, which does not meet the needs of contemporary social development and especially lags behind the educational structure of the population of Ljubljana, directly reflects in the economic development of the town. A half of the population of Maribor are active, and the percentage of the active population in the manufacturing industry is still outstanding.

In the last ten years, the percentage of the people employed in the quaternary activities increased, and in the tertiary activities, the people employed in commerce prevailed. After the year 1992, the economic structure of the population heavily impaired due to increasing unemployment. The percentage of the unemployed oscillates between 13 and 16 % of the active population and is the highest in Slovenia. Most of the unemployed come from the secondary sector.

Due to the small size of investigated area and, above all, owing to the unadjusted statistics which can not provide comparable data for the areas smaller than a local community, the demographic structure of the inner town is not well discerned. In spite of this fact, the areas with the typical demographic structures are discernible.

Maribor Jug (Maribor South) can be ranked among the demographically vital areas of Maribor; it was built towards the end of the seventies and in the eighties. The area of the following local communities, Radvanje, I. Zagernik Joco, Proletarskih brigad and D. Kveder Tomaž, has been typical of the population growth in the past ten years (index above 110), the favourable age structure (the age index below 40), and relatively high percentages of active population (above 50 %). This is the only continuous area which manifests a positive demographic development by all three demographic criteria. Similar characteristics were established for the area of three local communities, i.e., Tone Čufar, Jože Lacko and Silvira Tomasini, which can also be ranked among the vital areas of the town. On the left bank of the Drava, only individual parts (with the recently built single-family houses) in the rims of the town rank among the vital areas, and some smaller areas in the center of the town which underwent revitalization or new houses were built there (e.g. by the new bus station).

The demographically passive areas of the town are located on the left bank of the Drava, above all. Outstanding is the area of the old town core and the older built-up areas (also the areas of detached, villa-type houses) in the following local communities: Heroja T. Tomšiča, Prežihov Voranc, Anton Aškerc and Ob parku. Demographically passive on the right bank of the Drava are the following areas: a large part of Studenci, Tabor and the upper part of Pobrežje, i.e., the local communities Heroja Vojka and Avgust Majerič. These areas were built up at the beginning of the century and in the 20's. The building structure has not been later improved; therefore, these areas began to stagnate not only demographically but also economically. The percentage of the young is very low, between 17 and 23 %, and the percentage of the non-active population is high above the average. Such a trend of development leads towards the ghettoization of the individual parts of the town and this is the process which is mainly avoided, or at least limited and minimized in more developed environments with higher awareness.

The above-mentioned trends of development can be mitigated also with a proper town-planning policy. However, such measures have only an indirect role; nevertheless, they have to be taken into consideration while planning the town ordering. It is

necessary to rise the level of the housing construction, above all, and indirectly the level of dwelling culture, direct the building of new houses and the economic activities into the districts of unfavourable demographic structure, build the town and orient into the restoration and revitalization of passive areas, maintain the poly-functional structure in the social, the age- and the economic aspects, and rise the urbanization level in the larger areas of the town.